

OUDE GEBRUIKEN OP DE EERSTE MEI

De voorjaartijd drong tot het scheppen van allerlei gebruiken die de band aangeven tussen de zich vernieuwende natuur en de zich vernieuwende natuur en de zich vernieuwende mens. Vele van deze gebruiken werden vastgesteld op de eerste mei.

Deze werd de verhuisdag, het begin van de vervaertijd (verhuistijd) die een week duurde, reeds in 1531 te Utrecht bekend: „Terminus solitae migrationis ex domibus”.¹⁾

Ook het huren van dienstknechten en dienstboden had plaats op de eerste mei alsook op de eerste november, zoals de gedrukte publicatie van de vroedschaps resoluties van 12 april 1675 vermeldt: „dat voortaan de vervaertyd der dienstknechten ende maeghden uyt de Hollandse steden comende, alhier sal syn op den eerste May ende op den eersten November”.

Samengevat vinden wij de voorschriften van verhuizen en verhuren in 1729: „Dat de Vervaertijd binnen Utrecht, soo van huysen als ook van maeghden ende knechten, sal sijn op eersten May, en den eersten November, 's middags ten twaalf uren”.²⁾

Opzegging van dienst tussen 1 mei en 1 november was niet geoorloofd. De heren en mevrouwen mochten als zij iemand hadden gehuurd, niet opzeggen „op poene van een halfjaar huurloon”.³⁾ Strenger was de straf die knechts en dienstmaagden bij opzegging trof. Zij moesten 25 gulden boete betalen en werden op klacht van hun meester door de schout gedwongen in de aangenomen dienst te blijven, „ende by vorder weygeringe binnen Utrecht in 't publijck werckhuys gebracht, om aldaar met werken de kosten en de boete, midsgaders schade en interesse van haar meester of vrouw te verdienen”.⁴⁾

Doch ook was de eerste mei in de europese landen een tijd van blijde feestviering als de hele bevolking naar buiten trok om de meiboom in te halen.

Volgens het primitieve denken was alles wat zich in de natuur bevond, geladen met kracht die daarvan uitstroomde en overdraagbaar was. Men haalde dus een jong ontloken boom uit nabijgelegen bos of boomgaard om hem in het midden van de gemeenschap te planten opdat hij zijn heilzame groeikracht zou overbrengen op vee en stal, huis en gezin. Ieder wilde aan de boom meedragen om aan die heilzame kracht deel te hebben. Kort na middernacht toog men op weg, vóór zonsopgang moest de boom zijn gepland en danste men daaromheen zijn vreugde uit.

De losbandigheid waarmee dit nachtelijke feest werd gevierd en de

1) Resoluties van het kapittel van St. Marie, geciteerd door G. J. Hoogewerff, Jan van Scorel, 's-Gravenhage 1923, blz. 70.

2) J. van de Water, Groot Utrechts Placaatboek I, Utrecht 1729, blz. 458.

3) J. van de Water, Placaatboek I, blz. 620. Ordonnantie van de Staten op de diensboden ten plattelande deser Provincie, 15 Jan. 1681, art. 2.

4) et. w. art. 1.



Dansen om de meiboom. Naar een afbeelding voorkomend in Jacob Cats „Spiegel van den Ouden ende Nieuwen Tijd”, 1632.

toegebrachte schade lokten protesten uit. Reeds in 1380 was er een verbod meibomen te zetten.⁵⁾

Waar de Utrechtse naars die vandaan haalden, leert ons het Buurspraakboek, het publicatieboek van het stadsbestuur voor de burgerij, dat aanvangt op het jaar 1385. Van het jaar 1389 af treffen wij hierin een eeuw lang herhaaldelijk het raadsverbod aan van boomen en takken te houwen in het bosch van Oostbroek, het vrouwenklooster te Oudwijk (waar men ze van het kerkhof haalde), de schutterdoelen, en elders binnen en buiten de stad, met name de hofsteden en boomgaarden.

Gaandeweg verminderde het gebruik dat de ganse bevolking de meiboom ging inhalen om zijn heilzame kracht deelachtig te worden. Voerlui haalden die nu met kar en paard, reeds in 1465/66 wordt tot hen een verbod gericht.⁶⁾

Boom en groene takken werden sedert aangewend tot versiering van

⁵⁾ Kameraarsrekening: Codex Diplomaticus H.G.2 II, blz. 88.

⁶⁾ Tweede-kameraarsrekening, fol. 180.

de stad, die daarop niet altijd gesteld was. Het Buurspraakboek van 1445 meldt het verbod om meybomen te zetten op stadsbruggen ⁷⁾, welk verbod reeds enige jaren eerder voorkomt. Ook werd de meiboom eerbewijs bij hoog bezoek. Toen Leycester in het voorjaar van 1586 te Utrecht vertoefde, liet de stad op 30 april en 1 mei door timmerlieden meibomen halen en voor zijn hof oprichten. ⁸⁾

Toch hebben wij nog tekeningen uit de 17de eeuw van boeren die een woeste dans om de meiboom uitvoeren. Een daarvan is van de hand van G. de Heer, omstreeks 1650, een andere is afkomstig van de schilder Adriaan Pietersz. van de Venne (1587—1662) die ook een aantal fraaie tekeningen maakte, vooral ter illustratie van de werken van Cats.

Moeten wij dit late volksgebruik niet verklaren uit de aard van de boerenbevolking geen afstand te kunnen doen van haar wilde vreugdefeesten? Is ook niet de ongeregelde vastenavondpret buiten- en binnenshuis door de hervorming streng verboden en leeft toch in menige streek van ons land bij de roomse boeren de gewoonte voort de vastenavond met overdadig eten en drinken door te brengen?

Nog is de meiboom, in kerkelijk verband gebracht, in Nederland schaars bewaard gebleven. Het best bewaarde hij zijn kenmerken in Limburg waar hij op de tweede zaterdag na pasen wordt ingehaald. Als hij te Valkenburg door jonge mannen is buitgemaakt en door jonge meisjes opgesierd, danst men om de boom de limburgse reidans, de cramignon. Te Noorbeek (Zuid-Limburg) is hij gekerstend tot Brigadaboom; daar wordt hij voor de kapel van deze heilige opgericht.

Te Denekamp leeft de meiboom voort als paasstaak en zingt men daarbij oude paasliederen. Ons klimaat is oorzaak dat de meiboomviering ook wel tot pinksteren werd verschoven. Zo kent men de pinksterboom op Terschelling (te Oosterend) en op Schiermonnikoog, kallemooi genaamd. Ook de deventerse pinksterboom, een meters hoog versierd gevaarte, waarom men danst, is feitelijk een meiboom. In verkleinde vorm bleef hij aan de palmzondag verbonden als palmpaas.

C. CATHARINA VAN DE GRAFT

DE LAATSTE REEDE VAN AMERONGEN

Tot enkele weken geleden stond aan de Gasthuisstraat te Amerongen een simpel gebouwtje, dat tot kerstmis 1957 werd gebruikt voor het doel waartoe het gesticht was: als kleuterschool. Nu de slopers de laatste resten hebben opgeruimd, betekent dit bepaald niet een verlies aan dorpschoon, maar wél verdwijnt met het „Elisabethschooltje” weer een herinnering aan het beroemde geslacht dat eeuwen lang zoveel figuren van betekenis heeft opgeleverd, voor het Sticht en voor de Nederlanden.

⁷⁾ Buurspraakboek 1445, fol. 158.

⁸⁾ Tweede-kameraarsrekening 1585/86, fol. 33.